

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БАЙГАЛ

Бүгэдэ арадай сонин

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

1998
феврелиин
4

Үбэлэй һүүл
харагшан үхэр
һарын
8
гарагай 4
СРЕДА
№ 21 (19862)

ГАЗАРАА АША

МЭРЭЙ ТУШААЛ ЭЗЭЛХЫН ТУЛА ТЭМСЭЛ ЭХИЛБЭ

үйлэдбэрилгын ба эрьсын хойноһоо гүрэнэй хиналта тогтоохо талаар комитедэй түрүүлэгшэ.

3. **Кукшинов** Виктор Казанович, Арадай Хуралай депутат, "Улан-Удээнерго" предприятиин генеральна директор.

4. **Сперанская** Раиса Николаевна, Улаан-Удын горсоведэй депутат.

5. **Разаренов** Анатолий Федорович, "Буряад Республикын хүдэлмэришэдэй хүдэлэон" гэхэн комитедэй түрүүлэгшын орлогшо.

6. **Трифонов** Сергей Сергеевич, ОАО "Спецстроймеханизация" бүлгэмэй ахамад инженер.

Ушөө дүрбэн кандидатууд мэрэй тушаалай түлөө тэмсэхэ тухайгаа мэдүүлээ.

Геннадий Айдаев эгээн түрүүн хунгалтын түбэй комиссида хунгалшадай гар табилгатай хуудануудые асаржа үгөө.

Энэ хунгуули тушаа телевидени, радио, хэбэл үргэнээр олондо сонсохохо зуураа зарим тэды тобшололнуудые хэнэ. Ажаглагшадай ханамжаар, имагал Айдаев, Кукшинов, Михалёв гэгшэдэй хоорондо тэмсэл дэлгэрхэн.

Н.НАМСАРАЕВ.

АРБАН ДОЛООДОХИ ҺУРГУУЛИДА

Улаан-Удын 17-дохи хургуулида уран зохиолошо, "Байгал" журналай ахамад редактор Сергей Цырендоржиевтай уулзалга уржадэр болобо. Тус хургуулиин буряад хэлэнэй багша Х.Д.Гочеева энэ уулзалгые эмхидхэн байна.

Хоёр час соо үргэлжэлэн энэ уулзалгын үедэ хөөрэлдөөн, уран зохиолшын номон удхаар викторина боложо, С.Цырендоржиевай зохиолнууд тухай олон хурагшад олон юумэ мэдэхэ болобо. Юуб гэхэдэ, б-дахн класста болохоор түсэблэгдээн энэ уулзалгада аха классуудан хурагшад хабаадалсаа.

Буряадай багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлгын институтдай харюусалгата мэргэжэлтэ, ород хургуулинуудта буряад уран зохиол заалгын программа зохиоһон Сергей Табигуевич Забадаев, Улаан-Удын сэхээтэнэй клубай президент Эрдэни Алексеевич Уланов гэгшэд энэ уулзалгада хабаадалсаа.

Энэ уулзалга тон хонорхойгоор, хани халуун оршон байдалда үнгэрөө гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

М.ДАНИЛОВА.

Соёлой һонин

АМЕРИКЭ ОШОХОНЬ

Һаяхан хоёр үдэшин туршада Бестужевай нэрэмжэтэ ород драматическа театр соо хүн зон олоороо сугларһан байна. Эндэ Эрхүүгэй драматург Нелли Матхановагай "Шаманские сновидения" "С любовью из Америки" гэхэн һонин хоёр жүжэг харуулагдаа.

Түрүүшын жүжэгтэ Х.Намсараевай нэрэмжэтэ

синтезатор дээрэ хүгжэм гүйсэдхэдэг Юрий Матвеев) уран бэлигээрэ шэмэглэнэ.

"Урагшаа" гэхэн рок-бүлэгэй концерг оперо болон баледэй театр соо һаяхана үнгэргэгдээн байна. Павел Коновалов (гитара), Сергей Ананин (хэсэ, хэнгэрэг), Анатолий Арсаланов (бас-гитара), Эдик Ханчиков (гитара,

буряад драмын академическэ театрай ахамад режиссёр, Владимир Кондратьев, мүн артистка Саяна Цыдыпова гэгшэд ехэ амжалтатайгаар рольнуудай гүйсэдхөө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Ород драмын театрай артистнар США-гай Сан-Франциско хото феврелиин 7-до ошохоёо бэлдэжэ байна. Тэндэ хоёр жүжэгүүдэ табиха юм.

Ород драмын театрай Америкэ гастрольдо ошохо болоһон жүжэгүүдые баһал Эрхүүһээ ерэнэн "Белый остров" гэхэн хүгжэмтэ бүлэг (уласхоорондын конкурсуудай лауреадууд-электроскрипка дээрэ наададаг Артём Якушенко,

саксофон), Радик Мархаев (гитара), Солбон Жамбалов (морин хуур), Анатолий Воронов (гитара), Түбшөө (монгол арадай инструментнууд), Дуушаад Эржена, Саян Жамбаловтан энэ бүлэгтэ хабаададаг.

Хитадай Пекин хотодо дуу хүгжэмэйнгөө компакт-диск буулгажа бэшүүлэн юм. Мүнөө үеын буряад болон бусад арадай дуунуудые рок-хүгжэмдэ дүтэрхыгөөр энэ бүлэг гүйсэдхэн байна. Март һара соо энэ бүлэг Хитадай Убэр - Монгол гастрольдо ошохо юм.

Б.ОРБОДОЕВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: "Урагшаа" гэхэн рок-бүлэг.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

Спорт

КРАСНОЯРСКИЙ ХИБЭС ДЭЭРЭ БҮРГЭДЭЙ ХАТАР ГҮЙСЭДХЭГДӨӨГҮЙ

Үнгэрэгшэ гарагай амаралтын үдэрүүдтэ Красноярск хотодо дүрэ буялалдалгын барилдаагаар И.Ярыгинай дурасхаалда зориулагдһан гран-при серии мурьсоон үнгэргэгдөө. Дэлхэйн бага чемпионат гэжэ алдаршһан гүс мурьсоонд Буряадайман хэдэн гүрүү барилдаашад хабаадаа. Тэд Красноярский хибэс манай барилдаашадта даншые урагнагүй байшоо.

Ушар юуб гэхэдэ, нэгэшые барилдаашманнай шангай һуури эзэлээгүй. Ганса Максим Молонов Жаргал Нимбусов хоёр эрхын зургаанай гоодо орожо, бага зэргэ барилдаанда дургатайшуулай һанаа амаруулаа.

И.Ярыгинай турнирта Буряадай барилдаашадай дундаһаа Д.Жамсуев М.Молонов хоёр эр мурьсоонин чемпионууд болоһон гэгд һануулаа. Россин командын 4 барилдаашан түрүү һуури эзлээ. Тус мурьсоонэй дунгүүдээр Россин суглуулагдамал командын гэгшүүд элэрүүлэгдэжэ заншалтай.

А.ГЕРГЕНОВ.

ГАЗАРАА АША

МЭРЭЙГӨӨР АШАГЛАХА ХЭРЭГТЭЙ

1997 ондо Буряад Республикада газар ямараар "Газараа аша" гэхэн тогтоол соогоо манай Правительство нимэ сэнгэлтэ үгэбэ.

Иварин 1-нэй байдалаар манай республикада холхоз, таряашадай ажахынуудай 103 хуви, 34 кооператив, 48 акционернэ бүлгэм, 103 хуви болон муниципальна 52 предприятия (тэрэ ондо 35 совхоз) болон хамһабарин 73 предприятия, үмсын 2824 ажахынууд тоологдоно. Тэрэһэн жэлдэ эдэ бүгэдэ ажахынууд, мүн үрэд болон саад ургууладаг ажахынууд зарим үрэд дүн гуйлаа гэжэ Правительство эмхидхэнэ.

Гэбэшые нотагай өөһэдэн хүтэлбэринн аргааранууд, хүдөө ажахын органууд газараа аша үрэтэйгоор ашаглаха талаар эрид түрүүлэгшэ бүлэгүүдые бэлдүүлжэ шадаагүй. Жэһээнь, хэнэй, Баунтын аймагуудта ашаглагдаха арга газараингаа талмайе бүхыдэнь бүридэлдөө ашаглагүй. Эдэ аймагуудта сабишалан, бэлшээринн аргаарануудые һайжаруулаха талаар ямаршые ажал үргэлдэнэ.

Правительствын энэ тогтоолой үндэһоор манай жасые шанар шанараарнь сэнгээд, түрүүлэгшэд, ашаглагшадай хоорондо түрүүлэгшэ гэхэн дурадхал оруулагдаа.

Буряад Республикын Президент болон Правительство хэблэлэй албан.

ТУРШАЛГА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛЭГДЭХЭ

Буряад Республикын үндэһэн аймагуудта хүдөө ажахын продукция үйлэдбэрилгэдэ нэгэ янзын хэрэглэхэ туршалгые 1998 ондо үргэлжэлүүлэхэ" гэхэн шийдхэбэри Президент А.В.Потапов үгэбэ.

Энэ туршалга 1999 оной январин 1 болотор үргэлжэлүүлэгдэхэ. Тэрэнэй удхань юуб гэхэдэ, эдэ продукция үйлэдбэригэһөө нотагай бюджеттэ налог багаар ороно, тиймэһээ мүнгэнэй түбэригэһөө продукция хэмжээгээр тоосохо арга боломжые энэ шийдхэбэри хараална.

П.НАМСАРАЕВ.

Холбоо харилсаан БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН БОЛОН МОСКВА

ХОТЫН ЗАХИРГААНАЙ ХООРОНДОХИ ХЭЛСЭЭНҮҮД

Буряад Республикын Правительствын болон Москва хотын захиргаанай хоорондо холбоо барисаа байгуулаха гэхэн хэлсээнэй данса түгэс бэлдэхэгдэжэ дүүргэгдэхээ байна.

Тэрэ хэлсээнэй ёһоор, Улаан-Удын авиационно предприятида бүтээгдэһэн вертолэдуудые Москва худалдан абажа байха, хотымнай аэропорт һэлбэн шэнэдхэлгэдэ туһа хүргэхэ ёһотой. Мүн лэ Россин нислэл хотын Правительство манай Байгал далайн тунгалаг сэрэр уһые амһарга соо юулэхэ предприятия бариха, аяншалагшадай амарха комплекс бодхоохоор хараална.

Гадна Улаан-Удын судна бүтээлгын заводто аяншалгын теплоход бүтээлгэндэ туһаламжа хүргэхэ гэхэ мэтын ажалнууд ябуулагдана.

Гэхэтэй хамта Москвагай Правительство Буряад Республикын Правительствата инвестиционно проектүүдтэ жэл бүри 50 миллион түхэриг (шэнэ мүнгөөр) гаргашалха түсэбтэй юм.

Г.ЗАНАЕВА.

Уран бэлиг - арадай баялиг

...Хүнэй сэдхэлэй хүбшэргэе дайрахан морин хуурнуудай, уран лимбын абян үргэн буряад талымнай сэсэглэн халбархые, үглөөнэй улаан наранай аалихан мандан гарахые хануулха юм. Харин чаанзын огсом, тодо

"Наһанаи вальс", "Амраг гансам" гэжэ дуунуудыень эндэ сугларагшадта бэлэглээ. Тиихэдэ Татьяна дүүтээ хамта А.Андреевэй "Ярууна тухай", "Эжэл гансам ерээрэй" дуунуудые аргагүй

ДУУ ХҮГЖЭМӨӨ, ДУРА СЭДХЭЛЭЭ ШАГНАГШАДТАА

хүгжэм аялга моридой түбэрөөнтэй сасуулхаар.

Тэбхэр гушан жэлэй саана мэдээжэ композитор Чингис Павловой ударидалга доро буряад арадай инструментнүүдэй оркестр байгуулагдажа, удаань бэлигтэй хүгжэм бэшгээд, дирижёрнуудай, дуушадай бэлиг шадабаряар, зүрхэ сэдхэлээр, хүсэл оролдолгоор эдэ үдэшин аялга дуунууд, жэгүүртэ хүгжэм шагнагшадтай халуун аяга ташалгаар утгагдаа.

"Түрүүшын үдэш дээрэ Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхэ орлогшо В.К.Агалов, Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А.Д.Карнышев гүрэн түрымнай зүгһөө габьяата нэрэ солотой, Хүндэлэлэй грамота абаһан зоние амаршалжа, үнэмшэлгэнүүдые барюулан байна. Буряад Республикын Правительствын зүгһөө тус оркестрэй саашанхи хүгжэлтэдэ, зохёохы ажалда 50 миллион түхэриг мүнгэн шан үгтэхэ тухай соносхогдоо. Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша гэхэн нэрэ зэргэдэ дирижёр Я.А.Велихер хүртөө, харин А.С.Николайчук - республикын арадай артистын, тиихэдэ Х.Ц.Гармаева, В.М.Слесарёва гэгшэдтэ республикын габьяата артистнуудай үнэмшэлгэнүүдэ барюулагдаа", - гэжэ БГТРК-гай хүгжэмэй таһагта хүдэлдэг Эржена Гомбоева хөөрөө хэн.

Баяр ёһололой түрүүшын концерт дээрэ "Нефтепродукты", "Мясопром" болон бусад предпрятинуудай, республикын Соёлой министерствын, искусствын бусад албан зургаануудай хүтэлбэрлэгшэ артистнуудые амаршалаа, бэлэг сэлэгүүдые барюулаа. БГТРК-гай генеральна директор А.Г.Варфоломеев баярай үгэнүүдые хэлэһэн байна.

Дурасхаал болгон, Чингис Павловой зохёонон "Нютагаа бусалга" (үгэнь М.Самбуевай гүрэн дууе бэлигтэй артист Баатар Будаев дуулаа. Мүн тиихэдэ Жигжит Батуевай "Улгын дууе" (үгэнь Ц.Галсановай) республикын габьяата артистка Лидия Галсанова хангюурдаба. Анатолий Андреевэй олон дуунууд эндэ ханхинаа гэжэ хэлэлтэй. "Хэжэнгэмни" (үгэнь Г.Дашабыловой) гэхэн дууе Буряадай габьяата дуушан Татьяна Шойдагбаева бэрхээр гүйсэдхөө. Тиихэдэ шагнагшадта удаан хүлээлгэһэн СССР-эй арадай артистка Галина Шойдагбаева баһал энэ композиторай "Эжымни",

гоёор дуулажа, "Браво!", "Гоё!" гэхэн хашхараагаар утгагдаа.

Оперын бэлиг түгэлдэр дуушад Дамба Занданов, Болот Бороев, Виктория Базарова, Елена Шараева, Тогмит Танхаев болон бусад артистнууд оркестрэй хүгжэмшэдэй дэмжэлгэ доро дуунуудаа гүйсэдхөө. Ород арадай дууе Дымбын Ринчинова, ёохорой дууе Хажидма Аюржанаева огсом дорюунаар дуулаа. П.Дамирановай "Шинийм түрэн үдэр" гэхэн дууе республикын соёлой габьяата хүдэлмэрлэгшэ Наталья Дымбылова зохидоор дуулаһан байна. Залуу дуушан Туяна Дамдинжапова казах арадай мэдээжэ вальс гүйсэдхөө.

Баяр ёһололой үдэшэ хүгжэмтэ зохёолнууд шагнагшадтай һонорто дуралдагдаа. Ч.Павловой "Экспромт", В.Усовичой "Симфонический танец", А.Прибыловэй "Токката", Б.Ямполовай "За улусом", тиихэдэ монгол композиторнуудай аялга хүгжэм зэдэлбэ. Хүгжэмшэд А.Николайчук, Р-Х.Бадмаева сольно партинуудые гүйсэдхөө.

Тиихэдэ эндэ ханхинаһан итальян дуунууд зүрхэ сэдхэлымнай баясуулаа. Капугай "Солнышко", "Вернись в Сорренто" гэхэн олондо мэдээжэ дуунуудые артистнууд Д.Занданов, Б.Бороев гэгшэд гүйсэдхэжэ, концертэдэ сугларагшадта хайшаагдаба. СССР-эй арадай артистнууд Дугаржап Дашиев, Ким Базарова гэгшэд уран дуугаараа улад зоноо баясуулаа, концертэ бэлиг шадабаряараа шэмэглээ. "Опернодуушад байгаашье хаа, энэ оркестртэй хамта уянгата буряад, ородуунуудаа дуулажа, шагнагшадтайнгаа урма зоригые бадаруулжа байдаг гэшээди даа. Бүхы хүгжэмшэдые, дирижёрнуудые 30 жэлэйн ойн баяраар амаршалаан, хайн хайхание хүсэхэ зуураа үшөө олон жэлдэ шагнагшадта баясуулжа байгыт," - гэхэн үрээлэй хайхан үгэнүүдые Дугаржап Дашиев хүргөө. Ород арадай дуунуудые Ким Базарсадаев хүрөөтэй гоёор дуулаба.

Энэ баяр ёһололдо зорюулагдаһан үдэшэ П.Дамирановай хүгжэмтэ "Пьесээр" концерт түгэсэбэ. Республикын арадай артист Баатар Цыбенов, телевидениин дикторнүүд Людмила Михеева (түрүүшын концерт), Зоя Иванова гэгшэд концертнүүдые хүтэлбэрлэбэ. Баярай үдэшин найруулгы БГТРК-гай журналистнууд Баир Дамбаринчинов, Эржена Гомбоева гэгшэд бэлдэһэн байна. Арад зоноймнай урдын саһаа хадагалһан хүгжэмтэ инструментнүүдэй аялга дуунуудай үдэшэнүүд үбэлэй жабарта үдэрнүүдые, шагнагшадтай зүрхэ сэдхэл хайлуулан байха юм.

АЖАГЛАЛТА:
Энэл үдэшэ январин 30-да баһал бурдрамын театрта хүлөө гэшэхын аргагүй олон зон шэнэ зүжэгтэ ("Төөригдэһэн хуби заяан") сугларааг байна гэжэ дуулахадаа, булта баясаа хэмди. Хүйтэн үдэрнүүдгээ айнгүй, шэхэнэй шэмэг, нүбэнэй хужар болгон, концерт нааганда, зүжэгүүдтэ харагшадтай олоороо ябадаг болоһонинь уршамаар байна. Бүхы артистнуудта, хүгжэмшэдтэ тон ехэ амжалта, хайн хайхание хүсэ!

Б.ОРБОДОЕВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряад Республикын габьяата артист Дамба Занданов эгээл эрхим дуун гэхэн конкурсдо илаһан А. Андреевэй "Усть-Ордагай вальс" энэ үдэшэ гоёор дуулаа.

Ю.ЗЯБЛИЦЕВАЙ фото.

ХИЗААР ОРОНОО СУУРХУУЛАГША

"Иаким Кондаков: Навсегда останется в памяти потомков гэхэн ном тухай

Арадай багша, гэгээрүүлэгшэ, хизаар ороноо, арадай аман зохёол шэнжэлэгшэ, Забайкалада Совет засаг тогтоохын түлөө тэмсэгшэ, ниитын ажал ябуулагша Иаким Яковлевич Кондаковто (1882-1960) зорюулагдаһан ном 1997 ондо Буряадай номой хэблэлдэ 5 мянган хэпээр гараба. Авторнуудын - Ц.Б.Будаев, Б.Р.Ганжуров, В.Б. Ганжурова, Н.Я.Кондаков.

Тэрэ 1891-1898 онуудта Сэлэнгын хоёр классай училищида хураһан байна. Училищи дүүргэдэ, абынгаа ажахыда хэдэн жэл хүдэлөө хэн. Гэбэшье эрдэм нуралсада татасагай байжа, хэдэн харын туршада дурсагдаһан училищида туршалгын хэшээлнүүдые үгэһэнэй хүүлээр багшын нэрэ зэргэ олгоһон үнэмшэлгэ абаһан байгаа. 1902 оной октябрьда Харьяаскын хасаг станицада приходой училищида багша болобо. Тэндэ буряад (олонхинь) болон ород хүүгэд хурадаг хэн. Эндэ Агууехэ Октябрийн революци хүртэр хүдэлбэ. Совет засагай эхиндэ Харьяаскын ажалай нийтэ хургуулида, хүүлээрнэ Сүбэитын хүсэд бэшэ дунда хургуулида ажаллаа.

Иаким Яковлевич түрэл ород хэлнһээ гадна буряад хэлэ, хуушан монгол бэшгэ мэдэдэг хэн. Ажалша зоной, шабинарайнгаа, түрэлдэй дунда ехэ хүндэтэй бэлэй.

Граждан дайнай жэлнүүдтэ, Алас-Дурнын республикын эрхэ байдалда совет Росситай хилын Сэлэнгэ мурэнөөр гаража байха үедэ, Сүхын аймаг байгуулагдаба. Тус аймагай арадай гэгээрэлэй таһагые даагшаар монгол-ород, ород-монгол толинуудые зохёонон, гадна хитад, манжа, түбэд, немец, англи хэлэнүүдые мэдэдэг байһан, хасаг есаул нэрэ зэргэтэй, Монголд "гүн" гэхэн нэрэ алдартай болоһон Раднажаб Бимбаев (1874-1921), тэрэнэй орлогшоор Иаким Кондаков хүдэлдэг хэн.

И.Я.Кондаков тухай ном соо дурсагдаһан олохон хүнүүдые эдэ мурнуудые бэшгэшэ мэдэдэг байгаа. Дашидондог Доржитаров эхин хургуулин багша байһан, Сталиной нэрэмжэтэ, Дурна зүгэй ажалшадтай Коммунист университет дүүргэдэ, Сүхын хошуунай гүйсэдкомой түрүүлэгшээр хүдэлхэдөө, сомонуудаар ябадаг, минни түрэл Ноёхондо эрээд, эдбхитэдэй урда үгэ хэлэһэн, ВКП(б)-гэй Бурбокомой Сэлэнгын аймагаар пропагандистаар хүдэлхэн юм.

Ехэ-Нюгын сомоной Оёор хууринай Буда Ганжуров (1919 ондо түрэн) Бурпедтехникум дүүргэһэн, хилын харуулай майор, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадагша, 1945 оной июнин 24-дэ болоһон Илалтын жагсаалда хабаадагша, дайшалхы олон медаль, орденуудта хүртэгшэ болоно.

Ехэ-Нюгын сомоной Хаяа-Хараса хууринада 1912 ондо түрэн Даша Эшеев. Хяагтын партиин айкомдо хүдэлхэ үедэмни айкомой гэшүүн ябадаг, Улаан Армиин хүдэлмэрлэгшэ болоһон, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда унаһан байна.

Владимир Биртанов (1912-1996) Бурпедтехникум 1933 ондо дүүргэһэн, намтай нэгэ курсда хураһан юм. Тэрэ Сүбэитэ-Харьяаскын ажалай нийтэ хургуулида И.Я.Кондаковтой сугтаа хүдэлхэн, хожом БурЦИК-эй гэшүүнээр, секретаряар хурагдаһан, В.И.Ленинэй нэрэмжэтэ Сэрэгэй-политическэ академид дүүргэдэ, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ Балтийн далайн флотдо политическэ талаар командирай орлогшоор алба хэһэн байна.

Харьяаскын приходой училищида И.Я.Кондаковто заалгаһан Гомбо Лумбунов багша тухайгаа иигэжэ дурсаһан байдаг: "нураха үедөө хуушан монгол, ород бэшгэгтэ ороо нэмби. Иаким Яковлевич түрэл хизаараа, байгаалидаа инаг дүтэ байхые хургадаг хэн.

Хээгүүр экскурсинуудта ото гарадаг, эм домто ургамал, эртэ урдын буусануудаар ажаһуудалай эд хэрэгсэл суглуулжа, Хяагтын музейдэ

тушаадаг хэмди".

Буда Ганжуров 1939 ондо Сүбэитэ-Харьяаскын училищида багшын практика гарахадаа, Иаким Яковлевичтай танилсаа хэн. Тэрэ дүршэлтэй хэдэн багшанар хэшээлнүүдтэ сугтаа ябаһан хүүлээр хайн талаа, дундануудыень тон нарин шүүмжэлэн ажагладаг, удаань хэлээр оёрынгоо хэшээлдэ уриг байна. "Дутагдалнуудай байгаашье хаань, Иаким Яковлевич минни хэшээлнүүдэй талануудые онсолон тэмдэглэе, намайе урмашуулдаг байгаа. хайн сэдхэлээрээ, багшын Аумтэвэти зөөлбтэр зан абаряараа шалгар хэн", - гэжэ дүр нүхэдэнь бэшэ хэлэһэн.

И.Я.Кондаков ород, буряад-монгол арадай урданай дуунуудые үлгэрнүүдые, домог, оньһон таабаринуудые хайн мэдэдэг буулгажа абадаг, оршуулдаг хэн. Эндэ "Буряад хуучнай дуу", "Арван хоёр джельн дуу", "Урилдаха морин цол", "Юртэмсын гурван гайхамша гэхэ зэргын зүйлнүүдэй буулгабар оршуулгануудые жэшээ болго дурдаа. Хяагтын хизаар ороно шэнжэлгын музейтэй нягт холбоотойгоор хүдэлдэг байгаа Сэлэнгын, Троицкосавскын уезднүүдэй хургуулинууд тухай олоо мэдээнүүдые тэрэ суглуулһан байна. Түбэд, монгол дарамал номуудые гар бэшгүүдые зонһоо суглуулдаг хэн.

Нэгэдэхэ Пётр хаанай туһалгаша Абрам Петрович Ганнибалай (А.С. Пушкинай элинсэг эсэгэ) Сүхэ голом Сэлэнгэдэ шудхаһан тушаа Сагаа Арал дээрэ барихан Петропавловск-тура (крепость) тухай һонин мэдээнүүдые олоһон тухайн (100-104 нюурнууд) ном соо хэлэгдэв.

Иаким Яковлевич хүрһэнэ үржэл хайжаруулха, хаягдаһан сабшалан, уһалуурин һубаг ханаабуудые нэргэхэ, уһалуурин системэ хүгжөөхын тула булаг горхонуудые бүридхэхэ мэтын хүдэлмэри дүүргэдэг байна. Тэрэнэй суглуулһан, бүридхэһэн мэдээнүүдэй үндэһөөр нютагай мелиораторнууд Хяагтын гидромелиоративнэ техникумэй багшанар аймагай газар дайдые гүнзэгүүгөөр шэнжэлэе уһалуурин системые хүгжөөжэ гэжэ Хяагтын музейн директор Р.Ф. Тугутов бэшэһэн байдаг. И.Я.Кондаков Ородой (1906 онһоо), хожомын Бүхэсоюзна географическа булагмэй гэшүүн байһан юм.

И.Я.Кондаков түрэл нютагтаа Совет засаг тогтоохын түлөө эдбхитэйгээр тэмсэһэн, партизанска хүдэлдэндэ хабаадаһан, Сэлэнгын аймагта коммунист партиин эмхи байгуулаха бүлэгтэ ороһон юм (121-125 нюурнууд). Эхиндэ дурсагдаһан Раднажаб Бимбаевай Охин-Булаг шадар алуудагдахада, И.Я.Кондаков Сүхын аймагай ревкомой энэ ушартаар бүридүүлһэн комиссини түрүүлэгшээр томилогдоо хэн.

И.Я.Кондаков 1928-1936 онуудта МНР-тэ СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй наркомадай оршуулагшаар ажаллахадаа, СССР МНР хоёрой, совет, монгол арадуудай аха дүүгэй хани барисаа бэхжүүдхэ талаар горитой габьяа гаргаһан намтартай.

Тус номой хайн таланууд гэхэл, нэгэдэхээр, үйлэ баримтануудын гол зүйл, тобшололнуудын тон үндэһэтэй үнэн, хоёрдохээр, литературна хайн хэлээр бэшэгдэнхэй, ехэ уншасатай ульгам, хайн зураг шэмэглэлтэй.

Шухаг үнэтэй аад, урдань томилогдоогүй материалнуудые суглуулха, эмхилэн согсолхо, шэнжэлхэ талаар гол үүсхэл, хэшээл Россин Федерациин урлада зарлааг Гүрэнэй Дүүмын депутат, Мелиорациин ба хүдөө ажажын уһалуурин талаар комитедэй түрүүлэгшэ, Иаким Яковлевич ашаар хубуун Николай Яковлевич Кондаков гаргаа гэжэ заабол тэмдэглэхэ шухала.

Академик Буянто САНЖИЕВ. Эрхүү хото. 1997 оной декабрь.

Багшын булан

Сагаалгание угтуулан

Ханда Дампилова, Захааминай аймагай Дабаатын нургуулин буряад хэлэнэй ба литературын багша

“САГААН ҺАРАМНАЙ ХҮРЭЖЭ ЕРЭБЭЛ ДАА”

(Энэ сагаалганда айлшад Х.Намсараевай зохёолнуудай зарим героинууд болоно)

ХАБААДАГШАД:

- Үбгэн
Хүгшэн
Аша басаган
Цыбүүдэй
Тахуунай
Бодинсы үбгэн

(Үбгэн хүгшэн хоёр аша басагатая сайлажа нууна).

Үбгэн: Зай, ингээд гал улаагшан үхэр жэлнайшые үнгэржэ... бар жэлнай гаража ербэ.

Бурхан багшадаа мүргэжэ, Боди бодол сэдхэжэ, Буха ноёндoo зальбаржа, Буйн хэшэг хуряжа, Сэнхир хадагаа дэлгэжэ, Сагаан эдэгээ бэлдэжэ, Арюун сэдхэлээ нэргэжэ, Архингаа дэжэ үргэжэ, Үбгэд хүгшэдөө хүндэлжэ, Үнэтэ бэлэг барюулажа, Сэлмэг сарюун шарайтай Сагаан нараа угтая!

Хүгшэн: Угтая, угтая! Сагаан хадагаа дэлгээн баряад, Сагаан харамнай хүрэжэ ербэл даа.

Сагаан сэдхэл, сагаан харгы, Сагаан эдэг үршөөн байнал даа! Аша басаган: Саяан уулын оройдo Сахюур шулуун яларба. Сагаан харын нааданда Сасуу нүхэд сугларба. Сагаан нара гаража, Сагаалгамнай эхилбэ. Сарюун нүхэд сугларжа, Еохор наадан эхилбэ.

(Г.Чимитов)

Хүгшэн: Һүүе даа, басаган! Газаа нохоймнай хусана бэшэ гү? Гарыш, айлшад ербэ гү?

Аша басаган: Зай, зай. Малгаймни хаанаб даа! (Малгайгаа үмдөөд гарана). (Цыбүүдэй орожо ерэнэ).

Цыбүүдэй: Амар мэндөө, үбгэн баабай хүгшэн эжы хоёр! Сагаалганаар!

Үбгэн: Мэндээ, мэндэ! Энэ шимни хэн бэлэйш даа. Юундэ танинагуйб.

Хүгшэн: Бишы танинагуйб. Манайхяр үнинэй ябаагүй гүш даа.

Аша басаган: Энэманай Цыбүүдэй ха юм. Хоца Намсараевай “Үри нэхэбэри” гэнэн расказай гол герой. нанана гүт, би таанадта уншажа үгөө бэлэйб. Галшын Дашын хүбүүн Цыбүүдэй.

Хүгшэн: Зүб, зүб. Хөөрхы, эхэнй Булжад хүгшэн бэлэй гү?

Үбгэн: Үнөөхи Үлэгшэнэй

Цэрэниие талада нуулгаһан Цэбүүдэй гүш даа!

Цыбүүдэй: Тиимэ. (Хоёр гараа толгой дээрээ ёдойлгон, шэбэнэһэн хүлэмхи муухай хоолойгоор): Үлэгшэнэй Цэрэн, үндыгыш, үгэ хүүрээ хэлсээл!

Үбгэн: Ухаатай бэрхэл хадаа Үлэгшэнэй Цэрэнһээ бэлээр халааш даа, хүбүүн.

Хүгшэн: Ай, бурхан! Үгытэй ябаха гэшэш бэрхэл юм даа. Бидэшые наһан соогоо Үлэгшэнэй Цэрэнүүдээр уулзаа, ушараабди даа.

Аша басаган: Цыбүүдэй, наашаа нуу, сагаан эдэнһээ амса, сай уу.

Цыбүүдэй: Зай, зай! Таанар хайн сагаалжа байна гүт? Буруун булшантай, дааган далантай гү?

Үбгэн: Һайн даа, тарган тобир.

Цыбүүдэй: Аша басагантай хэдыдхи класста нуранаб? Ехэл бэрхэ басаган боложо ябана даа.

Аша басаган: Долоодохидо нуранаб. Урзанда шам тухай уншаа һэмди. Баһаш энээдээ, хүхидөө һэмди. Үлэгшэнэй Цэрэниие зүб лэ хэһэгэш даа. (Газаа нохой хусана). Айлшад бууба ха. Гаража, нохойгоо хорихомни. (Тахуунай орожо ерээд, бурханда мүргэнэ).

Тахуунай: Амарсайн, бүгэдөөрөө! Сагаалхамнай гү? (Булта сагаалнад).

Аша басаган: Энэ Тахуунай ерээ! Тахуунай, наашаа нуу!

Тахуунай: Тиимэ даа, тархагар харахан Тахуунайб.

Цыбүүдэй: Тахуунай дүүмни хаанаһаа гэнтэ бин болошобош? Гансаараа гүш? Ламбагайһаа тэрхэлэ гүш?

Тахуунай: Гансаараа. Ламбагай намайе юрэдөө, хүн хадаа хүндэл адляар талхатайхан шүлэ гаргаад асара гээ. Теэд Сагаалганай үдэр тэрэ хүндэл адляар талха хэжэ нуухань залхуугай болошоо. Үлөөшэ бообынгоо хахадыень эднээр лэ наашаа ерэхэ гэхэдэм, ламбагай гэр тойрожо эрьюулээд, намайе хүсэнгүй, газаагаа үлэшэнэ һэн даа.

Үбгэн: Тахуунай, бэрхэш даа. Сагаалганай үдэр манайдаа ерэнһини ехэл хайн.

Тахуунай: Би шуоо эртэ, энэ Цыбүүдэй дүүһээ урид ерэхэ аад...

Цыбүүдэй: Юун гэнэш, би шамһаа аяар гурба ахалби.

Тахуунай: Үнэхөөрөө гү? Хайшан гээд.

Цыбүүдэй: Үбгэн Хусамнай нам тухай расказ 1931 ондо бэшэ, харин шамайе 1934 ондо бэшээл даа. Тиимэһээ би шамһаа ахаб.

Аша басаган: Зүб, зүб! Хоца Намсараев “Үри нэхэбэри” гэжэ расказ 1931 ондо бэлһэн юм.

Хүгшэн: Аха дүүнэр уулзаба ха юм та даа. хайн лэ гэнэш. Зай, Тахуунай эртэ ерэхэ аад, юундэ

һаатааб гэнэш даа?

Тахуунай: Ламбагайдаа намнуулаад, нэгэ бага амья даража, амаржа нуухадамни, Улаагантын хүтэлөөр ото гаража, унзадай буусын шанха хойноһоо боод борогшон, буха тэргэ, Бодинсы үбгэн гурбуулан буужа ябаа. Үбгэн хүн хадаа урид орожо сагаалха юм гү гэжэ хүлэжэ ядаад, үни удаан ерэхэгүдэнэ, энэ наашаа орооб даа.

(Газаа нохой хусана). Тахуунай: Одоол хүрэжэ ерэбэ хаш.

Аша басаган: Гаража мори абахам (гарана). (Бодинсы үбгэн орожо ерэнэ).

Бодинсы үбгэн: Сагаан нараар! (Булгантай золгоно).

Үбгэн: Үүри үбгэн, яагаа үни ябажа ерэбэш, энэ Тахуунай шамайе аяар тугаарай харагдаа һэн гэнэл.

Бодинсы: Үнөөхил хоёр буруугаа шиидхэжэ, унзад ламбагай убанса абгай хоёртой наймаасалдаһаар ябатарни энэ болоно даа. Намда юун яарал байхаб даа, үүрэй сайха хүрэтэр өөрынгөө гэртэ хүрэнэл бээбэ! (энеэнэ).

Үбгэн: Зүб лэ даа. Үхэнэн гүүень шэрээд гыш даа. (Булта энээдэнэ).

Бодинсы: Зай, яаха бэлэй. Үнгэрһэн үбэл үхэнэн гүү зээлээр абажа эднэн үгытэй Бодинсынээ үхэрэй буруу үгыл хадаа үгы һэмнай, үлүү олон юумэ хэлэхыншые хэрэггүй.

Хүгшэн: Ай, бурхандаа. Ямаршые шэрүүн саг гээшэ һэм.

Аша басаган: Зай, айлшад, мүнөөдэр Сагаалган ха юм, наадая, хүхиел!

Тахуунай: Нээрээшые, хүхиел. Би үнинэйшые хүхээ, наадаагүйб!

Цыбүүдэй: Тахуунай, шил одоо үдэр бүри ламбагайтаа намналсажа наададаг бэшэ гүш?!

Тахуунай: Үнэхөөрөөшые...

Цыбүүдэй: (Хоолойгоо хашан): Тахуунай, Тахуунай аа!

Тахуунай: (Урдань ошоод, шэлэ хүзүүгээ маажасагаан байна).

Цыбүүдэй: Тэрэ саанаа ошоод, үнөөхи минии хадагалуулан хоёр бообоёо абаад ерэ!

(Тахуунай ганса бообо харбайна).

Цыбүүдэй: Энээнэйш нүгөөдэнэ яһан бэ?

Тахуунай: Нүгөөдэнэ энэл даа, ламбагай.

Цыбүүдэй: Үгы, ши хоёр бообо шамһаа абаад хадагалһанаа мэдэнэ бээш?

Тахуунай: Мэдэнэ, мэдэнэ, ламбагай!

Цыбүүдэй: Заа тиигээд, тэрэ хоёр бообынши нэгэниинь яһан бэ?

Тахуунай: Ай, багша ламбагай, та ойлгоногүй гээшэлта, энэ бообо болбол, тэрэ хоёр бообымни

нэгэниинь мүн байхаһаа бэшэ ондоо юун байхаб.

Цыбүүдэй: Үгы, ши яажа байтэ золигшин? Би шамһаа нүгөөдэнэ яһан бэ гэжэ асуужа байнаб!

Тахуунай: Багша ламбагай, харин танда нүгөөдэнэ энэ байна гэжэ айлдахажал байналби, яага ойлгохогүй хүн гээшэбта!

Цыбүүдэй: Ай, хара золиг, нэгэниинь эдижэрхиһэн байбалтайш! (Тахуунай тээшэ даб гэнэ. Булта энээдэнэ).

Аша басаган: Яһала гоёо наадабалта!

Бодинсы үбгэн: Шуумархан бэрэ шолмо хаяаш, Тахуунай.

Үбгэн: Бэрхэш даа, Тахуунай.

Цыбүүдэй: Һайнши даа Тахуунай.

Тахуунай: Цыбүүдэй аха, шимни манаа хүлэгыш!

Цыбүүдэй: Болохол даа (гарган хоёр модо абажа, толгой дээрэ барина): хоргог зээрдэгшэ гүүень хорөөдоо бү оруулыш, хорог харалты үнээнэ хотондоо бү оруулыш, хангай хара бууень ханадаа бү үлгыш! Ами наһаншни архаттай болохоёо байнал, адууһа малшны хиранхадтай болохоёо байнал. Үлгөө үдэрөөр болзор хээл, үдэ нараар хэмжээ хээл, абаһан газартаа абаашажа үгыш! Асарһан газартаа тушаажа үгыш!

(Булта алыга ташан, энээдэнэ).

Бодинсы (урагшаа гаран): Ноён гулваа, та юу айлдажа байна гээшэбта! Би энэ унзад ламһаа үнгэрэгшэ үбэлэй үедэ үхэнэн гүүнэй мяха хоёр буруугаар гэжэ абажа эдихэдээ, үхэрэй хоёр буруугаар бэшэ, үгын хоёр буруугаар абажа эднэмни үнэн, тэрээнһээ бэшэ юуншые үгы юумэл.

Нэгэдэхинь хадаа, үхэнэн гүүнэй мяха эди гэжэ үгэнэн та буруу. Хоёрдохинь хадаа, үхэнэн гүүнэй мяха эдихэм гэжэ абаһан би буруу. (Алыга ташалган).

Үбгэн: Үүри үбгэн, ши тэрэ үбэл шадаал гээшэш. Байтаһан гүүнэй тарган мяха миинтээр эдижэ гарааш.

Бодинсы: Тэнэгһээ сээшэ хүндэтэй!

Тэмээнһээ булган хүндэтэй! Зай, аха дүүнэр ябая даа.

Үбгэн, хүгшэн хайн сагаалжа байтгы!

Тахуунай: Баяртай!

Цыбүүдэй: Уулзатараа! Үбгэн Хусынгаа 110 наһанай баярта хойто жэл баһал уулзажа хүхихэбди даа!

Аша басаган: Үнэхөөрөөшые уулзахабди! Баяртай. (Хүшэгэ)

Эндэ Ш-Н.Цыденжаповай Г.Чимитовэй, Д.Бальжинимаевэй шүлэгүүд, Х.Намсараевай зохёолнууд соохи хэлэгүүд хэрэглэгдэбэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Ахамад редактор А.А. АНГАРХАЕВ. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж. БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Правительство), Д.Д.СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), танагуудые даагшад: Ц.Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Н.Д. НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш. ХУБИТУЕВ, А.Д. ТАПХАЕВ, В.И.ПИНТАЕВ (хэблээй директор).